

SERRA D'OR

maig 1969

Jordi Rubió, premi d'honor de les lletres catalanes

maneres de parlar

No sé si fóra abusar de la generalització, però jo diria que, entre nosaltres, les «paraules» són — i cada dia més — un estrany, obsessiu i inquietant tema de conversa. Potser sí, que exagero. Ara: la meua experiència personal em fa creure que no es tracta de cap exageració. Per sort o per desgràcia, em veig obligat a parlar amb molta gent, i el problema hi surt, ben sovint. Massa sovint perquè sigui «natural». Ignoro si això mateix passa en les àrees lingüístiques que posseeixen un mínim de consistència regular. Sospito que no. Tal vegada, en el meu cas, la cosa es presenta en termes una mica penosos, sigui per raons professionals, sigui per la meua situació geogràfica — o, si es vol, dialectal — que els meus interlocutors contrasten o confronten amb la d'ells. De tota manera, em penso que no es tracta d'un episodi excepcional. Ho he pogut observar per mil conductes indirectes. I, encara, tothom ho pot observar per uns conductes directíssims: les seccions que una part de la nostra premsa dedica a les qüestions gramaticals, les consultes que els lectors hi fan, algun paper ciclostilat que circula entre professors de català, la profusió de llibres i llibrets sobre l'idioma... Tota aquesta voluminosa conversa — oral o escrita — sol girar entorn d'una preocupació no sempre confessada: «la llengua es perd...» I el comentari elegíac no es refereix, precisament, als catalanoparlants que deixen de ser-ho, sinó al fet que la llengua viva, l'ús quotidià i maquina de la llengua, revela una tendència galopant a la depauperació i a la barreja depressiva. Tant se val que el plantejament sigui pessimista, adoctrinador o simplement d'indagació. El fet és que, en última instància, tothom s'adona que hi ha, en l'aire, una mena d'alarma imprecisa, però certa... De vegades, la dissimulem en un joc de constatacions complementàries o controvertibles: «Això, al meu poble, ho diem així»; «Recordo que la meua àvia encara emprava aquest gir»; «Al Fabra manca tal mot, que Muntaner i jo l'hem fet servir tota la vida»; «Això és un dialectalisme!»; «Es a Mallorca on es parla el català més pur»; «Convé que consulteu els bons autors»; «Quan jo era criatura, a casa ho dèiem d'aquella altra manera»; «A Ribesalbes, o a Altafulla, en canvi, ho diuen com jo ho dic... Etcètera. El lector ja entén què intento descriure. Al País Valencià, on la situació col·loquial és més degradada que no pas al Principat i a les Illes — potser no tant com al Rosselló, però —, aquesta xafardia filològica, totalment espontània i banal, arriba a extrems frenètics: «A Xàbia, jo he sentit dir **turmell!**»; «Al Tírant pots llegir **jo canto**»; «A Morella, en canvi, diuen **jo canto**, amb o, com a Lleida»; «Nosaltres no diem **assomar**, sinó **aguaitar**; això de 'treure el nas', com fan a Barcelona, fa riure»; «¿I per què ningú escriu **acò**, a pesar que figura al Fabra i fins i tot en els llibres de mossèn Cin-

to?»; «**Aquí, aquí... ¿i per què no ací?**»; «Maragall encara escrivia **diga** en comptes de **digui!**... Més etcètera. Tot i que jo participo efusivament en aquestes reflexions gramaticals de tertúlia, tant a Barcelona com a València, i naturalment, a Sueca, el fenomen sempre m'ha produït una tristesa literalment immensa. Em fa l'efecte que, tots plegats, els meus contertulís, els correctors de llengua, els redactors d'articles tipus «converses filològiques», les sessions més o menys plenàries de l'Institut, tots, tots, som una espècie d'«excavadors» de l'idioma: consumim molta saliva, i molta tinta, a detectar-hi jaciments arqueològics. O a investigar els sectors marginals. Residus, al capdavant. Les «autoritats» de la llengua, en els nostres debats, són, habitualment, **residus**: el que deia l'àvia, el que diuen a tal poblet, el que hem fixat a Muntaner o a Bernat Metge, el que aconsellava tal o tal altre gramàtic de fa quaranta anys. Sobretot, a base de testimonis «vius», aquests **residus** solen ser: 1) geogràfics: a Eivissa, a Besalú, a Elx, a Salses ho diuen així o de l'altra manera; 2) d'edat: els vells encara ho diuen; i 3) de classe: als ravals, a la Barceloneta, els pagesos... No hi ha dubte: la llengua, si es manté «pura», s'hi manté en les zones residuals. En les quals, altrament, també hi ha el màxim perill d'«impuresa», perquè són les més vulnerables a la mistificació ingènua. En la pràctica, si hem de jutjar pel que s'esdevé a tot arreu — amb l'anglès, amb el rus, amb l'alemany, amb l'italià, amb el castellà, amb el francès —, les llengües, en la mesura que són «vives» — i no ho són gaire —, s'articulen **contra** o **malgrat** els «residus». Fixem-nos-hi, simètricament: 1) el centre geogràfic, la «capital»; 2) els joves; i 3) ail, els «rics», o sigui les persones **cultivades**... En el català, tot això és ambigu i contradictori. Amb la particularitat que, mentrestant, s'hi interfereixen la televisió, la ràdio, l'escola, les lectures de quiosc, que són factors que no pertanyen a la sèrie residual ni a l'altra. Aquesta ingerència és sarcàsticament dolorosa: la ignoren els uns i els altres, els del **residu** rousseauinà i els de la **norma** diguem-ne racionalista. Tots dos blocs d'opinió incorren en el pecat de **legitimisme** (aquest mot és més «vàlid» que l'altre per aquest motiu, o pel motiu contrari: perquè el trobem en Lluïl, en Metge o en Martorell, perquè sempre l'han dit a Benigani, a Felanitx o a Vallgorquina, perquè és d'ús entre les minories cultes i patufetitzades...). **Mentrestant**, insisteixo, el transistor i **Hola**, i la «petita-pantalla», «allògens», hi fan la seva. Davant d'això ja no té cap sentit un mallorquinisme, un valencianisme, un barcelonisme, una «autoritat» medieval, ni probablement el mateix Fabra pre-televisiu, pre-transistorial i pre-gairebé-tot... M'inclino a creure que les alternatives anteriorment esbossades comencen a fer-se veure en una perspectiva de caducitat:

el català, si ha de ser alguna cosa, i fins i tot si ha de «ser» **tout court**, ha de tirar al dret: ni ha d'emocionar-se amb els **residus** ni ha d'esclavitzar-se a la **norma**. En la nostra societat, els **residus** — de geografia, d'edat i de classe — no poden fer res; la **norma** — el centre, uns hipotètics «joves», els sectors cultes, pujats en la lectura arcaica de papers apodíctics —, tampoc no pot fer molt més... Em fa vergonya de postular un «terme mitjà», perquè els «termes mitjans» tenen molt mala premsa. Però em sembla que hi ha una via intermèdia, equidistant i equilibrada, sense propensions al folklore i sense enravenaments acadèmics, en la qual el català pot continuar sent una llengua com Déu mana. No cal dir «agència-aparadors» en comptes del rutinari «escapartista»; tampoc no és imprescindible filar prim entre «bèstia» i «bístia», ni reivindicar una «corfa» sense futur... I ara hi toco: sense futur. Per una banda i per l'altra, per la del **residu** i per la de la **norma**, hi ha molta cosa sense futur. La gent parla més que no escriu, ¿oi? Mai no he estat partidari de l'«ús» com a mòdul de la llengua, perquè no he vist mai massa clar quin és l'«ús» a tenir en compte: si el de Barcelona, el de Perpinyà, o el de casa meua. Però ha d'haver-hi un «ús», comú, alhora vulgar i acadèmic, circumstancial i permanent (permanent sense ambicions), central i perifèric... Aquí, o ací, ningú no ha guanyat la partida. No l'ha guanyada l'entendridora patuleia dialectal, ni tampoc l'egregi rigorisme de l'Institut. No, els qui van estudiar a les escoles de la Generalitat; ni menys encara, els qui no hem pogut tan sols imaginar una tal oportunitat. I cal guanyar-la... Cal trobar una fórmula que la guanyi... En definitiva, els qui escrivim en català hem de tenir, o hauríem de tenir, per «regla» una expectativa menys apriorística i més pragmàtica. Que el senyor que escriu a Sabadell o a Manacor, a Palma o a Barcelona, pensi que ha de ser llegit — hipotèticament, si més no — a Perpinyà, a Girona, a Lleida, a Alacant. I, si és possible, pels uns i pels altres: pels vells i pels no tan vells, pels rics i pels no tan rics. (Els absolutament pobres, és clar, no llegixen: ni en català ni en res.) Hi ha vegades que cau a les meves mans un text, poesia o novella, drama o història, que, en principi, resulta lingüísticament impecable, però que no trobaria massa lectors al meu poble, i només per dificultats de matis «idiomàtic». Em fa pena que sigui així. Significa que l'escriptor en qüestió se'n fum o renuncia, davant una clientela determinada. I m'irrito quan un país meu, si gosa escriure «com cal» — en temes i en projeccions editorials —, s'aferra als modismes de la comarca. Aquesta anotació diguem-ne «territorial» admetria una traducció a d'altres nivells... Tot això, ho discutim en privat. Però ho hauríem de discutir en públic. ¿O no?

JOAN FUSTER.